

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-49-1>

УДК 336.221

Чаплигін Олександр Васильовичкандидат економічних наук,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7153-7559>**Чаплигіна Мар'яна Ярославівна**викладач,
Ірпінський фаховий коледж економіки та права**Oleksandr Chaplygin**

State Tax University

Mariana Chaplygina

Irpın Professional College of Economics and Law

ПОДАТКОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ, ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

TAX INCENTIVES FOR ENERGY EFFICIENCY AS PART OF THE STATE'S FINANCIAL POLICY

Анотація. У статті розглядається роль податкових стимулів у сприянні енергоефективності на загальнодержавному та місцевому рівнях. Зазначається, що хоча податкові стимули можуть стимулювати інвестиції у енергоефективність, важливо враховувати їх ефективність лише для певних видів підприємств та необхідність комплексного застосування різних інструментів стимулювання. Визначено місце податкових інструментів в системі стимулювання енергоефективних інвестицій. Показано переваги податкового стимулювання в порівнянні з іншими видами стимулювання. Проаналізовано досвід країн Європи, у використанні податкових стимулів для підтримки інвестицій в енергоефективні проекти. Виділено переваги та недоліки такого підходу, зокрема важливість простоти адміністрування та адекватності заходів пільгового оподаткування. Запропоновано класифікацію податкових інструментів з метою оптимізації розподілу доходів та сприяння інтересам різних сторін.

Ключові слова: енергоефективні проекти, податкові пільги, податкове стимулювання, інвестиції, інструменти стимулювання.

Summary. The article determines role of tax instruments in the system of stimulating energy efficiency investments. It shows advantages of tax incentives in comparison with other types of incentives. The author analyzes experience of European countries in using tax incentives to support investments in energy efficiency projects. The advantages and disadvantages of this approach are highlighted, particularly the importance of simple administration and adequacy of preferential taxation measures. The author proposes a classification of tax instruments to optimize the distribution of revenues and promote the interests of different parties. The provision of tax incentives is an important tool for government regulation of the economy, particularly in the realm of energy efficiency. These incentives stimulate investment in projects aimed at improving energy efficiency, thereby reducing energy consumption, emissions, and operational costs for businesses. Additionally, they can foster innovation as companies investing in energy efficiency often introduce new technologies and methods, enhancing productivity. However, there are drawbacks to tax incentives, including increased administrative complexity and the potential for unequal application, which can lead to corruption and unfair distribution of financial resources. Moreover, providing tax incentives may reduce government revenue, complicating the funding of social and infrastructure programs. To ensure effective use of tax incentives, it is essential to make them transparent, targeted, and aligned with specific economic development goals. Moreover, the availability of complementary policies and programs can enhance the effectiveness of tax incentives. For instance, energy efficiency standards, public awareness campaigns, and financial assistance programs can complement tax incentives by providing additional support and resources for energy efficiency initiatives. Overall, while tax incentives can be a valuable tool for promoting energy efficiency, they should be part of a comprehensive policy framework that includes supportive regulations, programs, and initiatives. By addressing these various factors, policymakers can maximize the impact of tax incentives and accelerate progress towards energy efficiency and sustainability goals.

Keywords: energy efficiency projects, tax benefits, tax incentives, investments, incentives.

Постановка проблеми. Україна, як і інші країни світу, стикається з викликами забезпечення енергетичної безпеки в контексті стимулювання сталого розвитку. Податкова політика є одним із ключових інструментів, які можуть використовуватися для сприяння розвитку енергоефективності як важливої складової сталого розвитку. Податкові заходи є досить ефективним інструментом стимулювання підприємств та громадян до впровадження енергоефективних технологій та практик. Використання податкових інструментів для стимулювання енергоефективності є поширеною практикою в інноваційно розвинених країнах. Тому податкове стимулювання має стати ключовою складовою національної стратегії інвестиційної політики, оскільки такий підхід може забезпечити не тільки економічний ефект на стадіях виробництва та споживання, але й зумовлює зменшення енергозалежності нашої країни, що в сьогоденні умовах є вкрай важливим з позицій енергетичної безпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням податкового стимулювання інвестицій в енергоефективність присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, Дж. М. Бьюкенен, З. Варналій, В. Вишневський, О. Єськов, Т. Єфименко, Р. Жарко, А. Крисоватий, П. Лайко, Р. Масгрейв, А. Пігу, П. Самуельсон, Д. Серебрянський, А. Соколовська, Л. Тарангул, Т. Юткіна та ін. Проте питання податкового стимулювання інвестицій в енергоефективність не висвітлені достатньою мірою.

Метою статті є огляд сучасних тенденцій в застосуванні інструментів податкового стимулювання енергоефективності, а також класифікація їх за ознакою спрямованості на певний вартісний аспект інвестиційного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Податки є важливою складовою механізму розподілу та перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту на загальнодержавному та місцевому рівнях. Даний перерозподіл згладжує дисбаланс ринкового саморегулювання, створює додаткові стимули для підвищення ділової та інвестиційної активності, збільшення доходів населення та зростання макроекономічних показників, що характеризують кількісний та якісний ступінь економічного розвитку держави.

Аналіз досвіду країн із різним рівнем соціально-економічного розвитку засвідчив широке застосування різноманітних інструментів податкового стимулювання та їх комбінацій з інструментами інших політик для створення сприятливих умов для залучення інвестицій у сферу енергоефективності. У більшості європейських країн практикується використання комплексу податкових пільг, поєднаного із спрощенням процедур реєстрації, обліку та звітності для інноваційних підприємств, що інвестують в енергоефективність.

Одним з основних бар'єрів на шляху до підвищення рівня енергоефективності нестача фінансування таких проектів. Фінансування в більшості випадків здійснюється за рахунок власних коштів підприємств, тому податкові стимули, які вивільнюють кошти підприємства на цілі енергоефективності, визнані ефективним інструментом державної підтримки. Однак важливо враховувати, що такі стимули можуть бути ефективними лише для прибуткових та інноваційних підприємств, і надавати їх збитковим підприємствам може бути неефективним. Також слід враховувати, що максимального ефекту можна домогтися лише при комплексному застосуванні кількох методів державного стимулювання.

Простота адміністрування і виконання податкового законодавства є обов'язковою вимогою до податкової системи, при невідповідності якій виникають диспропорції, що перешкоджають її ефективному функціонуванню [1, с. 90]. Тому важливою проблемою пільгового оподаткування є простота податкового адміністрування та простота виконання податкового законодавства. Цього можна досягти шляхом введення не індивідуальних податкових пільг, а універсальних – для всіх платників податків, які здійснюють пріоритетну з точки зору забезпечення сталого розвитку держави господарські операції (в контексті нашого дослідження – інвестиції в енергоефективні проекти). Індивідуальні податкові пільги призводять до того, що податковим органам необхідно наймати співробітників зі специфічними знаннями або підвищувати їх кваліфікацію (наприклад, у металургії, легкій промисловості, літакобудуванні, космічній галузі, сільському господарстві, будівництві, освіті, охороні здоров'я та ін.). Усе це призводить до зниження ефективності виконання податковими органами основної їх функції – мобілізації податкових платежів до бюджету країни.

Перевагою застосування податкових пільг можна також вважати стимулювання бізнесу до більш ефективного подолання «провалів ринку», зовнішніх впливів і кризових явищ в економіці, коли виникає необхідність застосування додаткових засобів стимулювання економічної активності бізнесу та домогосподарств, і нерідко пошук таких засобів зводиться до введення податкових пільг. Оскільки у кризових умовах динаміка розвитку економіки поступово падає, а відповідно і зменшуються надходження до бюджету країни, то уряд приймає рішення про надання податкових пільг не всім платникам податків, а тільки тим, які можуть за короткий час надати економічному розвитку позитивні імпульси, або тим платникам, які є найбільш вразливими до кризових явищ в економіці. У будь-якому випадку надання таких пільг порушує принцип нейтральності, але, ураховуючи

форс-мажорні обставини в економіці, податкові пільги є необхідним інструментом стимулювання позитивної динаміки зростання економіки. Уряду потрібно правильно визначити кінцевих бенефіціарів податкових пільг у частині того, що вони повинні надавати позитивні імпульси на інших економічних суб'єктів.

Істотним недоліком функціонування податкових пільг можна вважати ускладнення та збільшення вартості податкового адміністрування податкових пільг, а відповідно і податків для держави, з одного боку, а з іншого – ускладнення розуміння податкового законодавства платниками податків, у яких аналогічно, як і у держави, збільшується вартість податкового планування.

Основним питанням при наданні податкових пільг є питання адекватності заходів пільгового оподаткування реальному стану підприємств для досягнення відповідних соціальних і розподільних завдань. Податкові пільги часто виявляються недостатньо адресними, а також ускладнюють податкове адміністрування та виконання вимог податкового законодавства. Також, на думку окремих вчених [4, с. 128], податкові пільги не коригують «провали ринку», а, навпаки, посилюють такі провали через свою неефективність. Це можна пояснити тим, що при прийнятті рішення про надання податкових пільг не враховуються непрямі негативні соціально-економічні ефекти.

По суті, надання податкових пільг стимулює бізнес до зайняття тим видом діяльності, яким би за відсутності таких пільг займатися було б економічно недоцільно. Іншими словами, прибуток від зайняття даним видом діяльності забезпечується не ринком, а державою через надання податкових пільг. При цьому податкові стимули не є прямим фінансуванням, а лише знижують податкові зобов'язання інвесторів, виробників та споживачів. Варто відзначити, що, оскільки, інвестори, виробники та споживачі мають різний ступінь податкових зобов'язань, можливо, що не всі зможуть повністю використовувати ці податкові стимули. Якщо податкові зобов'язання є недостатніми для використання всіх податкових стимулів, ефективність стимулювання, як інструменту заохочення інвестицій в енергоефективні проекти, знижується. Це є причиною поєднання податкових стимулів з іншими видами стимулювання.

Податкові інструменти, що використовуються при стимулюванні енергоефективних інвестицій доцільно класифікувати за ознакою їх спрямованості (рис. 1). Така класифікація дозволить забезпечити комплексність впливу податкових інструментів на процес реалізації енергоефективних інвестицій та досягти сполучення інтересів суб'єктів процесу інвестування на основі оптимізації розподілу доходів залежно від рівня ефективності використання енергоресурсів.

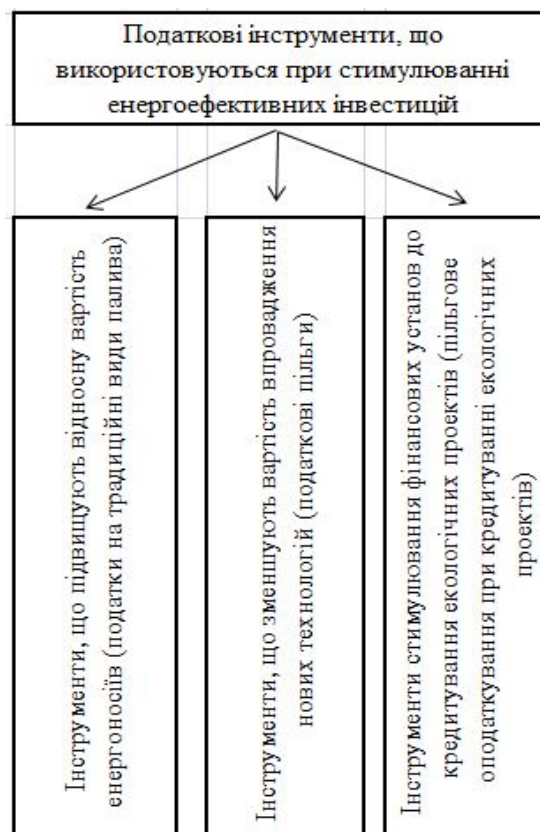

Рисунок 1 – Класифікація податкових інструментів стимулювання енергоефективних інвестицій за ознакою їх спрямованості

Джерело: розроблено автором

Основними інструментами податкового стимулювання енергоефективних інвестицій є: інвестиційні податкові пільги, податковий кредит на наукові розробки, податки на традиційні види палива, прискорена амортизація, зниження ставки ПДВ, податкові канікули, зниження ставки податку на майно, виробничий податковий кредит, зниження ставки податку з продажу.

На основі аналізу податкових стимулів 29 провідних країн (прийнято за 100%), можемо скласти рейтинг використання податкових інструментів, які використовуються для стимулювання енергоефективних інвестицій (рис. 2).

Проаналізувавши схеми підтримки енергоефективності в європейських країнах, потрібно відзначити, що в більшості країнах податкові пільги є обов'язковим компонентом, що використовується в поєднанні з іншими видами стимулювання. В таблиці 1 наведені основні види стимулювання енергоефективності, що використовуються у країнах Європи.

Таким чином, податкові пільги є досить ефективним і поширеним інструментом стимулювання інвестицій в підвищення рівня енергоефективності підприємства в більшості європейських країн. Враховуючи проблеми енергетичної інфра-

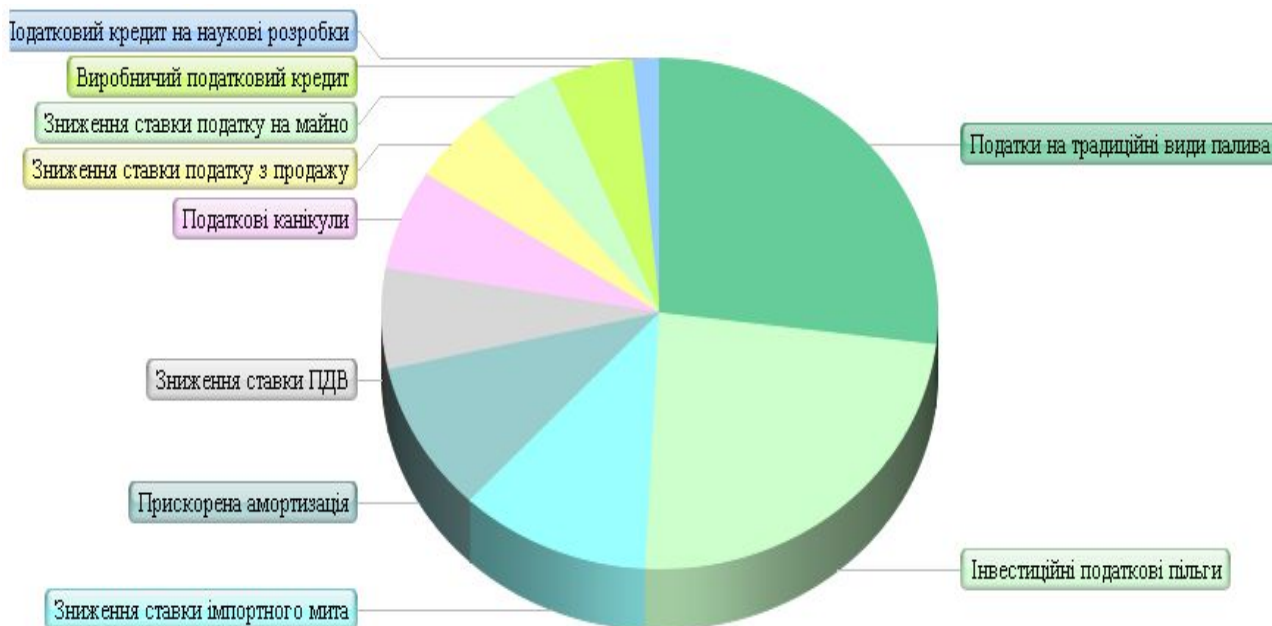

Рисунок 2 – активність використання податкових інструментів в 2023 р., %

Джерело: складено автором за даними [6]

структури України та необхідність її відновлення у післявоєнний період, а також гостру потребу в забезпеченні привабливого інвестиційного середовища та дотримання Зеленого курсу політики розвитку Європи розробка податкових пільг, націлених на стимулювання енергоефективних інвестицій має здійснюватися вже на поточному етапі.

Висновки. В статті розглянуто податкові інструменти, які використовуються для стимулювання енергоефективних інвестицій в зарубіжних країнах. Аналіз зарубіжного досвіду застосування податкових інструментів стимулювання інвестицій надав підстави стверджувати, що використовуються такі види податкових інструментів, як інвестиційний податковий кредит, прискорена

амортизація, зниження ставки ПДВ, зниження ставки податку з продажу, податкові канікули тощо. А найбільш поширеною є податкова пільга.

Показано класифікацію інструментів за ознакою спрямованості на той або інший вартісний аспект інвестиційного процесу. У випадку застосування податкових пільг мова йде про вивільнення власних коштів підприємств. Виважене поєднання з іншими інструментами стимулювання енергоефективних інвестицій дозволить забезпечити комплексність впливу податкових інструментів на процес реалізації енергоефективних інвестицій та досягти сполучення інтересів суб'єктів процесу інвестування на основі оптимізації розподілу доходів залежно від рівня ефективності використання енергоресурсів.

Таблиця 1 – Основні види стимулювання відновлювальної енергетики, що використовуються в європейських країнах

	Зелений тариф	Квота відновлювальної енергії	Субсидії, гранти	Інвестиційний або інший податковий кредит	Зниження ставки податку з продажу, енергетичного податку, акцизу або ПДВ	Система зелених сертифікатів	Державні інвестиції або позики
Франція	•		•	•	•	•	•
Німеччина	•		•	•	•	•	•
Нідерланди			•	•	•	•	
Іспанія	•		•	•	•	•	•
Польща		•	•		•	•	•
Великобританія	•	•	•		•	•	•
Бельгія	•	•	•	•	•	•	•

Джерело: [5]

Список використаних джерел:

1. Copenhagen Economics. URL: <http://www.copenhageneconomics.com/Website/Publications.aspx>
2. Directive 2022/31/EU of the European Parliament and of the Council. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:153:0013:0035:EN:PDF>
3. Global Energy Statistical Yearbook 2023. URL: <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html>
4. Joseph E. Stiglitz Principal and Agent URL: <https://www0.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/download/papers/PrincipalandAgent.pdf>
5. UNECE Statistical Database URL: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__10_CountryOverviews/?rxid=f3849508-eb5b-4755-bcc6-969b9fc538c1
6. World Bank URL: <http://data.worldbank.org/country/ukraine>
7. Мединська Т.В., Черевата Р.Ю. Податкове стимулювання розвитку R&D в Україні та Польщі. *Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*. Львів : Львівський інститут МАУП, 2022. С. 84–88.
8. Проект USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні». URL: <https://decentralization.gov.ua/energoefect/enerhomenedzhment?page=2>

References:

1. Copenhagen Economics. Available at: <http://www.copenhageneconomics.com/Website/Publications.aspx>
2. Directive 2022/31/EU of the European Parliament and of the Council. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:153:0013:0035:EN:PDF>
3. Global Energy Statistical Yearbook 2023. Available at: <https://yearbook.enerdata.net/total-energy/world-energy-intensity-gdp-data.html>
4. Joseph E. Stiglitz Principal and Agent. Available at: <https://www0.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/download/papers/PrincipalandAgent.pdf>
5. UNECE Statistical Database. Available at: http://w3.unece.org/PXWeb2015/pxweb/en/STAT/STAT__10_CountryOverviews/?rxid=f3849508-eb5b-4755-bcc6-969b9fc538c1
6. World Bank. Available at: <http://data.worldbank.org/country/ukraine>
7. Medynska T. V., Cherevata R. Y. Tax incentives for the development of R&D in Ukraine and Poland. *Social transformations and security: man, state, society: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference*. Lviv: Lviv Institute of IAPM, 2022. P. 84–88.
8. USAID Municipal Energy Reform Project in Ukraine. URL: <https://decentralization.gov.ua/energoefect/enerhomenedzhment?page=2>

Стаття надійшла до редакції 07.02.2024